

חטיבת קהל וקהילה
אגף הסברה

מחלת הכלבת: זה בידיים של כולנו

כל מה שרציתם לדעת על הסיבות להתפשטות מחלת הכלבת והדרכים לצמצומה: מדוע התפשטה באחרונה מחלת הכלבת? מהו חלקן של חיות הבר במחלה? כיצד ניתן להקטין את הסיכון? מהי התוכנית לחיסון חיות בר? מדוע לא מגדרים את השטחים הפתוחים? מה יכול כל אחד ואחד מאיתנו לעשות כדי למזער את התפשטותה?

מטיילים, תושבים או חקלאים שאתרע מזלם ונתקלו בחיה נגועה בכלבת לא ישכחו את המראה במהרה, ומי שנשך אותו כלב או חיה בר ונאלץ לקבל סדרת זריקות בטיפול מונע יזכור היטב את רגעי החרדה. מניעת מחלת הכלבת (כולל הנחיות לריסונה ולטיפול בה) הוטלה על משרד החקלאות. עם זאת, מאחר שנשאיה הם חיות בר (בעיקר תנים) מעורבת גם רשות הטבע והגנים, בהיותה אחראית להגנת חיות הבר. שיתוף הפעולה בין משרד החקלאות, משרד הבריאות, המשרד להגנת הסביבה ורשות הטבע והגנים הוא הדוק וחיוני, אך חשוב להבין שצמצום התפשטות המחלה עד מיגורה הוא גם בידיים של כולנו: עירויות, רשויות ואזרחים. לפניכם סדרת שאלות ותשובות שתסייע לכם להבין מהי מחלת הכלבת וכיצד להתמודד עימה ולצמצמה.

מהי מחלת הכלבת?

כלבת היא מחלה נגיפית שפוגעת פגיעה בלתי הפיכה במערכת העצבים של יונקים. בשלב הסופי של המחלה הנגיפים מגיעים לרוק של בעל החיים הנגוע ועלולים להדביק יונקים אחרים וגם בני אדם. כלבת היא מחלה מסוכנת לבני אדם ולבעלי חיים. הטיפול בה חייב להיות מיידי, ולשמחתנו יעילותו גבוהה. כדאי לדעת: אחד התסמינים הראשונים (והידועים) של כלבת הוא שינוי התנהגותי – חייית מחמד נעשית אלימה, חייית בר מפסיקה לחשוש מבני אדם ומתקרבת אליהם.

מה היקף התופעה היום ומי אחראי להעברת מחלת הכלבת?

לאחרונה נשכו חיות חולות כלבת תושבים וחיות בית ומשק בצפון הארץ. השנה התגלו לא פחות מ-37 מקרי כלבת בישראל (עד תחילת דצמבר 2017), ועם ריבוי מקרי הכלבת מתרבים גם אירועי נשיכה של בני אדם וחיות מחמד. המעבירים העיקריים של מחלת הכלבת הם בעלי חיים ממשפחת הכלביים: תנים, זאבים, שועלים, כלבים משוטטים וכן חתולים ויונקים ממינים אחרים. ההתפרצות הנוכחית של המחלה קרתה עקב חדירה של בעלי חיים נגועים מלבנון ומירדן.

מה מביא להתפשטות המחלה בחיות בר?

חיות הבר מתקיימות ממקורות מזון טבעיים, ואינן זקוקות לתוספות מים ומזון. לעיתים הן חודרות למקומות מיושבים בחיפוש אחר מזון זמין וקל להשגה. ככל שאוכלוסיות חיות הבר גדלות, כך מתרבה הסיכוי שיידבקו במחלה. היצע מזון ממקורות מלאכותיים שלהם אחראי האדם – מזבלות, פחי אשפה לא סגורים, פגרי בעלי חיים בלולים, בדירים, בבריכות דגים ועוד – הוא הגורם להתרבות היתר של חיות הבר ועימה לסכנה שיידבקו במחלה. מזון קל להשגה מושך את החיות לאדם ולחיות הבית והמשק, והסכנה שייחשפו לחיות נגועות גוברת.

מהם הגורמים לריבוי יתר של תנים ושל חיות בר ממינים אחרים?

עבודות מחקר בעשור האחרון מלמדות שהגורם המכריע להתפתחותן של אוכלוסיות יתר של תנים ושל חיות בר אחרות הוא כמויות גדולות של מזון זמין במרבית ימות השנה מפעילות האדם, שכן מזון זמין בשפע מספק להם אנרגיה להתרבות, וכך נוצרות אוכלוסיות צפופות. אלו הגורמים העיקריים שמאפשרים ריבוי יתר של חיות בר:

א. רפתות, מפטמות ודירים שאינם מגודרים: אתרים אלה הם מקור מזון כמעט קבוע רוב ימות השנה. התנים נכנסים וניזונים מטריפה של עגלים, טלאים, פגרי בקר וצאן, שיליות של פרות או של כבשים שהמליטו, וכן מכופתיות מזון (תערובות) של בעלי החיים.

חטיבת קהל וקהילה אגף הסברה

- ב. פגרי בעלי חיים: באזורים שבהם מגדלים תרנגולות לביצים (מטילות), בעיקר בגליל העליון ובהרי יהודה, נהוג להשליך פגרי תרנגולות בקרבת פתח הלול. גם חלק ממגדלי הצאן נוהגים להשליך פגרים בשולי היישוב, והפגרים הם מקור מזון זמין לעיתים קרובות.
- ג. בריכות דגים: בבריכות דגים יש תמותה קבועה של דגים. הדגים המתים מגיעים לשולי הבריכות ומשמים מקור מזון זמין רוב ימות השנה.
- ד. מזבלות ואתרי פסולת חקלאית: מזבלות רבות ממוקמות בשולי יישובים חקלאיים. משליכים בהן פגרי בעלי חיים וגם פסולת של פירות.
- ה. אתרי קומפוסט: רבים מאתרי הקומפוסט אינם מגודרים בגידור הולם, והפסולת האורגנית משמשת מקור מזון קבוע לחיות בר.
- ו. פחי אשפה פתוחים: פחים פתוחים או לא סגורים שיש אליהם גישה לבעלי חיים הם מקור מזון קבוע לתנים.
- ז. האכלת בעלי חיים ברחובות העיר וביישוב הכפרי: ביישובים רבים נוהגים להאכיל חיות כגון חתולי רחוב ואף חזירי בר ותנים. שאריות מזון זמינות לכול והאכלה מכוונת הם גורם משיכה רב משקל.
- טיפול יסודי מחייב מציאת דרכים לצמצום ניכר של מקורות המזון האחראיים לצפיפות רבה של תנים ושל חיות בר אחרות.

למה לא נגדר את כל השטחים הפתוחים ונמנע חדירת תנים וחיות בר אחרות?

תנים וחיות בר אחרות הם חלק בלתי נפרד מעולם החי בשטחים הפתוחים של ישראל (שטחי חקלאות, יערות, שמורות טבע, ועוד) ונעים בהם מאזור לאזור. למעשה, קיומה של מערכת טבעית מבוססת על יכולתן של חיות הבר לנדוד מאזור לאזור, ושטח בלתי מופרע במכשולים הוא מהותה של מערכת אקולוגית טבעית, תקינה ובריאה.

מהי גישתה של רשות הטבע והגנים למחלת הכלבת שהתפרצה לאחרונה בחיות הבר וכיצד היא מתמודדת איתה?

תנים הם חיות בר מוגנות, ורשות הטבע והגנים פועלת מכוח חוק הגנת חיית הבר. עוד לפני גל זה עסקה הרשות במחלת הכלבת בכונד ראש, והיא היא עובדת בשיתוף פעולה מלא עם כלל הגורמים האחראים למניעת מחלת הכלבת, בהם השירותים הווטרינריים במשרד החקלאות, מועצות אזוריות ועיריות. היום הרשות שותפה לשירותים הווטרינריים של משרד החקלאות בפרויקט חיסון חיות הבר נגד כלבת. בפרויקט מפזרים פיתיונות ובהם תרכיב, ותן שאוכל פיתיון מפתח נוגדנים לכלבת ומתחסן מפני המחלה. את הפיתיונות מפזרים מהאוויר ומהקרקע ברוב שטחי המדינה, ומצפים שיאכלו אותם כמה עשרות אחוזים מאוכלוסיית התנים הכללית.

עם זאת חשוב לציין שהחיסון הוא חיסון של אוכלוסייה, לא של כל פרטיה, וככל שאוכלוסיית התנים צפופה יותר, כך מספר הפרטים הלא מחוסנים נותר גדול דיו לאפשר מפגש בין פרט נגוע לפרט לא מחוסן ולהדביקו במחלה. לכן מלבד החיסון פועלת רשות הטבע והגנים בשיתוף המועצות האזוריות גם לאיתור מקורות המזון העיקריים של התנים ולצמצום הגישה אליהם, ובדרך זו תקטן אוכלוסייתם.

מדוע לא נעשה דילול רחב יותר של אוכלוסיית התנים?

בד בבד עושה רשות הטבע והגנים מאמצים ניכרים לדלל את אוכלוסיית התנים והשועלים. באזור עמק המעיינות ועמק חרוד, שבו התגלו מרבית מקרי הכלבת, נעשה מאמץ דילול בהיקף נרחב. עם זאת, חשוב לזכור שדילול מקיף של אוכלוסייה כה גדולה הוא משימה קשה עד בלתי אפשרית – ראשית מפני שלאחר מבצעי דילול גדולים התנים לומדים להיזהר ומסתתרים מפני הפקחים, ושנית מפני שדילול בלבד לא צפוי להקטין את אוכלוסיית התנים בטווח הארוך. הסיבה היא שהאוכלוסייה תגיב ברביית פיצוי, שתתבסס על כושר הריבוי הגבוה של התנים (4-7 גורים בשנה), ולכן דילול הוא רק כלי משלים לטיפול בבעיה של אוכלוסיית יתר.

חטיבת קהל וקהילה אגף הסברה

האם לרשות הטבע והגנים יש תוכנית סדורה לטפל בכלבת? ואם כן, מהם מרכיביה?

כבר בתחילת שנות האלפיים קידמה רשות הטבע והגנים בשיתוף השירותים הווטרינריים את פתרון פיזור הפיתיונות לחיסון אוראלי נגד כלבת בכל רחבי הארץ. בה בעת נעשה גם מחקר מקיף, שכלל ניתוח של כל אירועי הכלבת בארץ בעבר, ונבחנו דרכים לצמצם את הסיכון להתפשטות המחלה בקרב חיות הבר. מחקר המשך בחנו והדגימו את ההשפעה הישירה של מקורות מזון על צמצום אוכלוסיות התנים או על התרחבותם. בעקבות המחקרים גובשו התובנות המתוארות לעיל, והיום הן מיושמות בדרכים אלו:

- פיזור שנתי של פיתיונות ובהם חיסון אוראלי לחיות בר.
- ביטוח פינוי פגרי בקר במרעה וברפתות: פעולה זו החלה ב-2011. רשות הטבע והגנים בשיתוף משרד החקלאות פעלה לקידומה, והיום כבר יש ירידה ניכרת בצפיפות התנים ובכמות הטריפות בשטחי מרעה.
- דילול יזום: פעילות משלימה של פקחי רשות הטבע והגנים ושל אנשים מורשים שהוסמכו לכך.
- סקר מקורות מזון בחקלאות: נעשו סקרים בשטחן של כמה מועצות אזוריות ברחבי הארץ במימון משותף של רשות הטבע והגנים והמועצות המקומיות. מטרת הסקרים הייתה להגדיר במדויק את המקומות והאתרים הדורשים טיפול כדי לגבש המלצות ופתרונות לכל אזור ואזור.
- גיזור אתר הטמנת פסולת (קומפוסט): בשנה האחרונה רשות הטבע והגנים בשיתוף המשרד להגנת הסביבה וחברת סיתהל גידרה את אתר ההטמנה חגל, מדרום למושבה מנחמיה שבמעמק הירדן. סקרים מקדימים הראו שצפיפות התנים שם גדולה כמעט פי 150 מבשטחי חקלאות סמוכים. הגידור נעשה במפרט מוגדר ובעקבותיו פחתה פעילות התנים באזור במידה ניכרת. נתון זה מוכיח שנקיטת פעולה מסוג זה חשובה גם באתרים אחרים.

האם אני, אדם פרטי, יכול לסייע במזעור התפשטות המחלה?

כמובן. ניתן לצמצם את נזקי התנים, השועלים, הזאבים ושאר חיות הבר בקלות יחסית, ולהרחיקם ממקומות יישוב. הנה כמה פעולות פשוטות ויעילות. חלקן באחריות העיריות (יש לפנות למוקד), אך את חלקן יכול לעשות כל אחד ואחת מאיתנו:

- שימרו מרחק: האכלת חיות בר והתיידדות עימן פוגעות בהתנהגותן הטבעית. הן עלולות לדכא את חשן הטבעי מבני אדם ועקב כך להעלות את ההסתכנות מפגיעה מהן.
- סלקו מקורות של מזון זמין: אין להשאיר אשפה גלויה. יש לפנותה לפחי אשפה ולסגור אותם היטב. אין להשליך פגרי עופות, דגים וחיות משק במקום נגיש לבעלי חיים אלא במכלים המיועדים לכך.
- גדרו גידור מונע: מומלץ מאוד לגדר רפתות, דירים, לולים, בריכות דגים, מפטמות, וגם אתרי הטמנת פסולת ומרכזי מזון (יש לפנות למועצה המקומית).
- הגנו על חיות המחמד: אל תניחו לחיות המחמד שלכם לשוטט לבדן. בטיול עם הכלב עליו להיות קשור. חובה לחסן את חיות המחמד נגד כלבת.

כדאי לדעת: האחריות לחיסון חיות המחמד וחיות המשק מוטלת על בעליהן.

- האכילו בחוכמה: אין להשאיר מזון לחיות מחמד בכלים פתוחים מחוץ לבית. מוטב להאכילן בשעות היום ולא בשעות הלילה – השעות שבהן חיות הבר פעילות – ואת השאיר בחוץ. יש להימנע מהאכלת חתולי רחוב, מפני שגם המזון הניתן להם מושך אליו חיות בר.

מה עליי לעשות אם ננשכתי או נתקלתי בחיה נגועה?

בכל מקרה של נשיכה יש לפנות מייד לטיפול רפואי ולדווח למשרד הבריאות. אם הנשיכה היא נשיכת חיית בר או אם נתקלתם בחיית בר תוקפנית, הודיעו מייד לרשות הטבע והגנים (טלפון *3639). עם קבלת דיווח פקחי רשות הטבע והגנים מוזעקים לאזור ומנסים לאתר את החיה וללכדה, כדי לבדוק אם היא נגועה בכלבת. בכל הקשור לחיית מחמד ולאירועים בשטחים עירוניים יש לפנות ישירות לשירות הווטרינרי של העירייה או המועצה. השירות הווטרינרי פועל בשיתוף רשות הטבע והגנים ובתיאום עימה.

דברו איתנו

רשות הטבע והגנים מודאגת מהתפרצות מחלת הכלבת, בפרט בקרב תנים, ופועלת כבר שנים מספר במלוא המרץ כדי לצמצם את התפשטות המחלה בדרכים יעילות. עם זאת, זוהי משימה לאומית, ונדרשת הבנה של מקורות הבעיה והתגייסות כללית – של הממסד, של הציבור ושל האזרחים – כדי לצמצם את היקף ההתפרצות היום ובעתיד. אנו עומדים לרשותכם בכל הקשור להתייעצות, למפרט גידור ולדיווח. לפרטים: **מוקד המידע של רשות הטבע והגנים, טלפון *3639**